

KÖNYVISMERTETÉS

Stephen Pow: *Conquest and Withdrawal: The Mongol Invasions of Europe*VÁSÁRY ISTVÁN¹

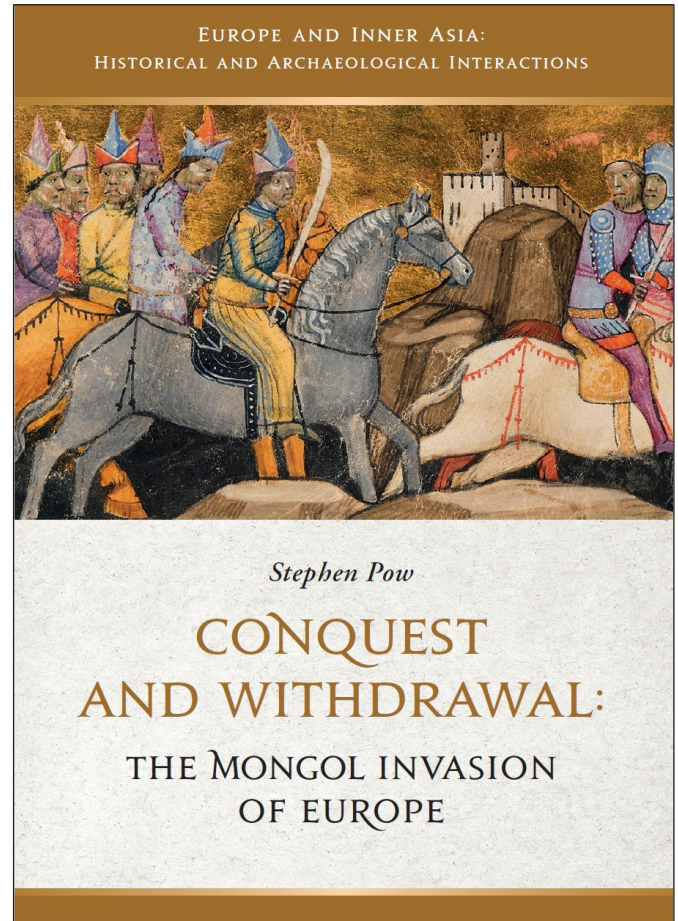
Magyar Régészet 15. évf. (2026) 1. szám, pp. 66–67.

Jó könyvet bemutatni mindig öröm. Szívesen vállalkoztam erre a feladatra, hiszen tíz éve ismerem Stephen Pow-t, amióta a Közép-európai Egyetemen mongol történelemmel kezdett foglalkozni. 2020-ban szerzett PhD-fokozatot középkori tanulmányokból (Medieval Studies), 2018 és 2023 között pedig egy magyarországi interdiszciplináris kutatási projektben is részt vett, amely a tatárjárás eurázsiai összefüggéseit vizsgálta. A jelen kötet Pow doktori disszertációjának teljesen átdolgozott és kibővített kiadása, amely magába foglalja az említett kutatási projekt eredményeit is.

A kötet elsődleges célja annak magyarázata, hogy a mongolok miért vonultak vissza hirtelen Európából 1242-ben. A szerző szándéka első pillantásra talán egyszerűnek tűnhet, de a szöveg mélyére hatolva láthatóvá válik, milyen összetett és sokrétű ez a probléma. A szerző lépésről lépésre haladva fejti ki a felmerülő kérdések széles körét és keres rájuk a válaszokat. Az első részben ismerteti a figyelembe vett elméleteket és alkalmazott módszereket. Pow elsősorban történész, aki különféle nyelvű írott forrásokat használ; főként megbízható fordításokra támaszkodik, de szükség esetén az eredeti szövegekhez is visszanyúl. Kiváló ötletnek tartom a régészeti leletek bevonását a kutatásba, mivel így a különböző típusú források bizonyítékai egymást erősítik. A kérdések részletes tárgyalása előtt kiváló, újraértelmező áttekintést kapunk a mongolok nyugati hadjárataról.

Az első fejezet nagyrészt a mongolok első európai invázióját és nagyobb nyugati előre nyomulását (1236–1244) vizsgálja fel, miközben felhívja a figyelmet olyan problematikus kérdésekre, amelyek ma is meghatározzák a tudományos vitákat. Alapvetően Greg S. Rogers 1996-ban megfogalmazott négy fő elméletét követi a 1242-es visszavonulás magyarázatára. Elsőként tárgyalja a legelterjedtebb „politikai elméletet”, majd a „földrajzi elméletet”, az „ökológiai magyarázatot”, végül pedig a „fokozatos hódítás elméletét”. Részletes elemzésben veszi számba e teóriák előnyeit és hátrányait, majd kiegyensúlyozott következtetésre jut: a mongolok 1242-es európai visszavonulás csak több tényezőt figyelembe vevő, komplex megközelítéssel magyarázható.

A második fejezet a mongolok Európáról és Magyarországról alkotott előzetes elképzeléseit tárgyalja, valamint azt a hagyományos nézetet, amely szerint a mongolok Ögödej kán halála miatt vonultak ki Európából.

Stephen Pow: Conquest and Withdrawal: The Mongol Invasions of Europe.
Archaeolingua Series Minor 48;
Europe and Inner Asia: Historical and Archaeological Interactions Volume 2.
Budapest: Archaeolingua, 2025,
kartonált., 353 oldal, színes illusztrációkkal.
ISBN 978-615-5766-77-0

¹ Professor emeritus, ELTE BTK Török Filológiai Tanszék; e-mail: vasaryi@gmail.com

Vásáry István • Könyvismertetés: Stephen Pow: *Conquest and Withdrawal: The Mongol Invasions of Europe*.

A harmadik fejezet elemzi azokat az érveket, amelyek a mongol visszavonulást környezeti vagy klimatikus tényezőkkel magyarázzák, és vizsgálja azt az elképzelést is, mely szerint a mongolok eredetileg nem terveztek tartós hódítást 1241-ben.

A negyedik fejezet azt az elméletet vizsgálja, amely szerint erős ellenállás kényszerítette a mongolokat visszavonulásra. A szerző nem ért egyet ezzel az elmélettel annak a korábbi kutatás által megfogalmazott formájában, ugyanakkor rámutat arra, hogy bizonyos európai források összhangban állnak az Európán kívül rögzített események szűkszavú feljegyzéseivel. Ezt követően saját, összetett tényezőkből álló magyarázatát ismerteti, amely szerinte a visszavonulás legvalószínűbb oka lehetett.

Az ötödik fejezet a 13. század második felének sokszor elhanyagolt mongol–európai kapcsolatát tárgyalja. Ezek azt mutatják, hogy a mongolok továbbra is Európa meghódítására törekedtek, miközben a Kelet-Közép-Európában végbement reformok csökkentették egy tartós hódítás lehetőségét. Az 1242-es kivonulást követően a térség egészében várépítési reformok és társadalmi alkalmazkodási folyamatok erősítették az invázióval szembeni ellenálló képességet; ennek eredményeként a mongolok 1280-as évek során indított magyarországi és lengyelországi hadjáratai katonai kudarcot vallottak.

A szerző több fontos következtetésre is jut. Először is, az 1241-es európai invázió fő mozgatórugója a mongol világhódító ideológia lehetett. Magyarország megtámadásának célja ugyanaz volt, mint más eurázsiai mongol hadjáratok esetében: a terület, az uralkodó és a lakosság alávetése a Dzsingiszida-dinasztiának, amely isteni felhatalmazással az egész világ uralmára törekedett.

Másodsor, Magyarország első inváziója katonailag rendkívül sikeres volt, ugyanakkor az ország megszállása csak részleges eredményt hozott. A régészeti adatok szerint a pusztítás nem volt teljes és területileg egyenetlen lehetett. Számos régióban továbbra is rendelkezésre álltak katonai erők és működő közösségek, és a környező térségben is maradtak még meg nem hódított államok.

Harmadszor, a várak jelentős szerepet játszottak Európa egyes területeinek védelmében és a lakosság túlélésében. 1242 után Kelet-Közép-Európa-szerte nagyszabású várépítési reformok indultak meg. Bár írott források is említenek sikertelen mongol ostromokat, a várépítések jelentőségét talán még jobban mutatják azok a költséges és munkaigényes építkezések, amelyek válaszként indultak meg a 13. század során.

Negyedszer, miután a mongolok kivonultak a Magyar Királyság központi területeiről, további mozgásuk nem arra utal, hogy sietve visszatértek volna Belső-Ázsiába politikai okokból. Éppen ellenkezőleg: számos forrás arra utal, hogy Konstantinápoly felé vették az irányt.

Ötödször, a mű jelentős módszertani újítást is jelent. A szerző különféle, egymástól független írott forrásokat vet össze, amelyek különböző műfajokból származnak, mégis kölcsönösen megerősítik egymást. Emellett a régészeti és környezeti adatok is támogatják az írott forrásokból kirajzolódó képet.

A monográfia eredetisége megkérdőjelezhetetlen, és jelentősen hozzájárul a mongolok Európához való viszonyának és politikájának megértéséhez a 13. század második felében. Bár a mongol inváziókról már jelentős szakirodalom áll rendelkezésre, a szerző által felvetett kérdések és az azokra adott válaszok alapvető fontosságúak. Különösen figyelemre méltó annak vizsgálata, vajon lehetséges volt-e Mongóliából Magyarországra eljutni az Ögödej kán 1241. december 11-i halála és 1242 márciusa közötti rövid időszakban: ennek kapcsán a szerző meggyőzően cáfolja azt a régóta fennálló elméletet, amely szerint a mongol visszavonulás fő oka a nagykan halála lett volna.

Összességében Pow könyve közelebb visz bennünket a mongolok 1242-es európai visszavonulásának sokrétű okaihoz. A kötet jól szerkesztett, logikusan felépített munka, amely szervesen épül a korábbi kutatásokra. A szerző innovatív módon kezeli a rendelkezésére álló adatokat, érvelése világos és következetes, stílusa pedig olvasható. A könyv végén található részletes bibliográfia arról tanúskodik, hogy a szerző számos nyelvben jártas, és alaposan ismeri a témára vonatkozó szakirodalmat.

Összefoglalásképpen elmondható, hogy Pow monográfiája kiemelkedő történettudományi munka, amely a források kritikai elemzésére és a szakirodalom széles körű ismeretére épül. Alapos vizsgálata új szempontokat kínál, amelyek mindenképpen figyelmet érdemelnek. A kötetet egyaránt ajánlom a téma szakértőinek és az érdeklődő olvasóknak; meggyőződésem, hogy senki sem fog csalódni benne.